

ártörténet, áruforgalom, árúmegállítási jog, bányászat-, birtokmegosztás-, rendezés-, biztosítás története, czéhek és czéhrendszer, defter, depeccoratio, devaluatio, dohány, egyházi javadalmak, erdészeti története, erdőközösség, falu- és földközösség, földadó, földeldarabolás, földművelés, Fuggerek, gazdasági egyesületek, gazdaságtörténet, Georgicon, gyümölcsstermelés, hajózás története, halászat, harmincsad, hibizomány, hűbériség. Természetes, hogy ezeken kívül is alig van fogalom a lexikonban, mely a gazdaságtörténettel össze nem függne.

A lexikon munkatársai közül, *Halász Sándor dr.* és *Mandello Gyula dr.* szerkesztőkön kívül, kik közt az utóbbinak a nagybecsű bibliografiát köszönhetjük, mint olyanokat, kik gazdaságtörténeti vagy azzal kapcsolatos kérdéseket tárgyalnak, a következőket sorolhatjuk elő: *Acsády Ignác*, kinek az oroszánrész jutott e munkából, mert a legtöbb, minket illető cikk az ő jeles tollából való, *Áldásy Antal, Arató Gyula, Boncz Ferenc, Bernáth István, Földes Béla, Gömörly Olivér, Hensch Árpád, Landgraf János, br. Natorp Tivadar, Navratil Ákos, Szalay László, Szende Pál* és végül *Tagányi Károly*, ki e lexikonban alapvető munkát végzett, mert cikkein kívül a lexikon összes „levéltári forrásait“ ő állította össze.

A *Magyar Közgazdasági Társaság* büszke lehet, hogy rövid fönnállása alatt, megértve a kor igényeit, ilyen nagyszabású s fényesen sikerült munkát adhat át a művelt közönségnek. P.

Histoire des corporations de métiers. Depuis leurs origines jusqu'à leur suppression, en 1791. Suivie d'une étude sur l'évolution de l'idée corporative au XIX-e siècle et sur les syndicats professionnels, par **Étienne Martin-Saint-Léon.** Paris 1897. 8-rét x + 672 lap.

Nagyon helyesen jegyzi meg *dr. Szádeczky Lajos* „a czéhek történetéről Magyarországon“ című székfoglaló értekezésében, hogy „tévedés azt hinni, hogy egy kaptafára készültek (hazánkban) szabályaik, hogy egy húrón pendültek a czéhek országszerte.“ Annál kevésbé készültek szabályaik, szervezetük stb. egy kaptafán Európaszerte a középkorban és az ó-korban. Azért némi gyanúval kezdjük lapozgatni jelen munkát, melyben szerző *ab ovo* kezdi meg fejtegetéseit nem ugyan a régi jó szokás szerint a bábeli torony építésével, hanem Salamon királynak híres jeruzsálemi zsinagógájával; azután folytatja dolgozatát a római iparosok kollégiumajval stb., melyekből a gallo-római hasonló célú intézményekre könnyű az átmenet. És ezzel befejezi az első könyvnek mintegy 30 lapra terjedő első fejezetét. A második fejezet röviden a különféle germán és angol-szász „guild“-eknek van szentelve, s egy szintén rövid harmadik fejezetben a francia ipartestületek eredetével foglalkozik az író, melylyel (a 62. lapon) véget ér az első könyv

„sur l'origine des corporations de métiers.“ Csakhogy a tárgyait egyesületekből sokaknak, mint pl. az angol vallásos és társadalmi (socialis) egyesületeknek édes-kedves közük van az iparegyesületekkel; ámbár persze van példa reá hazánkban is (a kolozsvári mészárosoké) arra, hogy fraternitásból idő folytán iparos testületté alakultak. Ezeket a nem iparczélokra alakult testületeket nem baj fölemlíteni, ha nem igyekezzünk általános szabályokat vonni le egyes elszigetelt esetekből.

A második könyvben, melynek „La corporation au XIII-e siècle“ a címe már szilárd alapon kezdünk mozogni. A XIII. század közepén a jól ismert Étienne Boileau volt Páris városának prévôt-ja, azaz modern nyelven főpolgármestere¹ és hivataloskodása idején összeírta híres munkáját a „Livre des métiers“-t, melyet régebben (1837-ben) Depping a *Collection des documents inédits* sorozatában, újabban (1879-ben) pedig Lespinasse és Bonnardot a *Histoire générale de Paris* gyűjteményben adott ki. Munkájának célja volt a párisi összes iparegyesületek szabályait, kiváltságait stb. összeírni; azokat kodifikálni, de nem teljes, mert pl. hogy más iparágakat föl se említsek, nincsenek meg benne a mészárosok czéhszabályai, ámbár az ő czéhük egyike volt a leghatalmasabbaknak Párisban. De ami megvan benne, nagy fontossággal bír tárgyunkra vonatkozólag s a benne található gazdag anyagot dolgozza föl szerzőnk második könyvében mintegy 130 lapon. Ő maga egészen nyíltan bevallja, hogy munkájának ezen részében kizárólag Párisal foglalkozott, hogy a provinciákat éppen nem méltatta figyelmére.

A harmadik könyv az 1328-tól 1461-ig terjedő sok részben szomorú emlékü időköz történetét adja elő. 1349-ben a pestis dühöngött Európaszerte és az iparosok száma lényegesen leapadt. A francia királyok továbbá ebben az időszakban folyvást rontották a pénzt, míg végre 1357. január havában a czéhek türelmüket veszve föllázadtak. Az iparosok félredobták szerszámaikat és fegyvert ragadva czéheik lobogói alatt bejárták az utcákat, hangosan követelve a silány pénz verésére kiadott legújabb rendelet visszavonását, mely követelésüknek a megijedt normandiai herczeg kénytelen vala helyet engedni. Ez forduló pontot képezett történelmükben. A királyi hatalom kénytelen vala magát a czéhek akarata előtt megalázni. Ezen időszakba esik még egy más zendülés 1382-ben és 1411-ben a Legoix-testvérek és Caboche vezérlete alatt a mészárosok és timárok, vargák, cserzők stb. forrongása. Caboche Simon és egy forradalmár-vezér kollegája névszerint Denys de Chaumont mesterségükre nézve „écorcheur“-ök voltak. Szerzőnk hallgatásából azt kell gyanítanunk, hogy ő még mindig abban a régi nézet-

¹ Skóciában, Edinburghban pl. mai napig is provost a neve.

ben van, mintha Caboche uram és kollegája döngnyűzők (Schinder) lettek volna: Pedig hát tudjuk, hogy „seditionem Parisiis lanii (tehát mészárosok, laniones) quos ea aetas *scoriatores* appellavit, moverunt.“ Azaz mészárosmester volt ő, nem „Schinderknecht“, mint azt némely „gründlich“ német könyv is tanítja.

A sors számos csapásain kívül azonban ez időszak nevezetes még arról is, hogy több fontos királyi rendelet lőn kibocsátva, melyekkel újra szabályozták az iparos czéhek jogait és kötelezettségeit. Egy pontra különösen kell figyelmeztetnem az olvasót. Szerző munkájában számos helyen bővebben merített M. d'Avenelnek néhány év előtt megjelent munkájából *Histoire économique de la propriété, des salaires, des denrées et de tous les prix en général* (Paris, 1894) és úgy látszik nem tudja, hogy adatai a legnagyobb óvatossággal használandók, amint ezt Shaw az *English Historical Review*-ban (tavaly 1897-ben) kimutatta.

A következő negyedik könyv az 1461. és 1610. közötti eseményeket vázolja elég érdekesen. 1467-ben XI. Lajos a czéheknek katonai szervezetet és jelleget adott, 61 kompániába osztották be, tagjait egyenruhába bujtatták és fölfegyverezték. Nevezetes II. Henriknek az a rendelete is 1540-ből, melylyel az akkor az országban használatban levő különféle mértékegységeket eltörölni és egy közös mértékegységgel helyettesíteni igyekezett, hogy ily módon a visszaéléseknek és csalások-elejét vegye. IV. Henrik uralkodásánál főlemlíti szerzőnk, hogy a király számos külföldi iparágat honosított meg Franciaországban, de *a bőröknek magyar módra való gyártásáról* egy szóval sem emlékezik meg.

A 258. lapon meglepetés vár az olvasóra. Szerző elvégre arra meggyőződésre jutott, hogy miután Páris még nem a világ, könyve pedig „une histoire des corpotations de métiers“ akar lenni egyáltalában s nem kizárólag „de Paris“, de még „en France“ sem, egy „Appendice aux livres I, II, III et IV“ czimű toldalékot csúsztatott be az említett helyen, melyben a francia vidéki czéhek történetét adja elő röviden elejétől az 1610. évig.

A kötetnek hátralevő része, az egész munkának több mint fele az 1610-től jelen napjainkig terjedő kor történetével foglalkozik. A királyi hatalom már a megelőző korszakban ismét lassankint túlsúlyra kezdett emelkedni, 1610. után pedig folyvást tért hódított, a czéhek jelentősége pedig persze ugyanabban az arányban fogyott, míg végre 1791-ben a nagy forradalom idejében az assemblée nationale egészen eltörölte őket, mely „40 milliót“ szavazott meg — a könyvből magából nem tudjuk meg, mily pénzegységet kell értenünk — a mesterek kártalanítására, de ez összegnek csak egy része jutott el az érdekelt felek zsebeibe s ami eljutott, az

is csak hosszas zaklatás, lőtás-futás után lőn kifizetve és akkor is csak „assignats“ alakjában, azaz csekély értékű papiros pénzben.

Végre a kötet utolsó negyede az iparügy, munkás-egyesületek és rokon tárgyak fölötti elmélkedésnek van szentelve. Szerző e tanulmányában foglalkozik a társulási eszme evolúciójával (évolution de l'idée corporative de 1791. à nos jours), a testületek jelenével (devant l'opinion) és jövőjével (la corporation de l'avenir).

Név- vagy tárgymutatónak semmi nyoma sincs a könyvben; oklevél-másolatoknak sem, ámbár a könyv nagyrészen levéltári kutatásokon alapul.

Kropf Lajos.